

شفافیت تسهیلات و تعهدات کلان و اشخاص مرتبط شبکه بانکی بوده است. یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای نقدینگی و اعتبارات بانکی، اشراف بر آنچه تاکنون رخ داده به جهت برنامه‌ریزی برای آینده است. از این رو می‌توان مدعی شد که تا پیش از سال ۱۴۰۱، تقریباً هیچ یک از کارشناسان، تحلیلگران، سیاست‌گذاران خارج از نظام بانکی و حتی شاید مسئولان ارشد شبکه بانکی از نحوه و کیفیت توزیع اعتبارات کلان بانکی مطلع نبوده‌اند؛ نه از کیفیت توزیع بلکه از حجم آنها نسبت به کل تسهیلات بانکی هیچ اطلاعات دقیق و متقنی برای کارشناسان و تحلیلگران وجود نداشت.

در بودجه ۱۴۰۱ برای نخستین بار، شفافیت تمام فقرات تسهیلات کلان و اشخاص مرتبط بانک‌ها در ذیل تبصره ۱۶ تصویب شد و بانک‌ها مکلف شدند تمامی اطلاعات هر فقره تسهیلات و تعهدات کلان و اشخاص مرتبط خود را شفاف کنند. در پی این شفافیت، اطلاعات ارزشمندی به صورت عمومی منتشر شد.

مطابق با آخرین آماری که در این سرفصل منتشر شده است، تاکنون بالغ بر ۲۴۵۰ هزار میلیارد تومان مانده کل تسهیلات و تعهدات کلان شبکه بانکی وجود دارد. این در حالی است که کل مانده تسهیلات شبکه بانکی تا بهمن ماه ۱۴۰۱ رقمی حدود ۴۷۰۰ هزار میلیارد تومان بوده است. به تعبیری بیش از ۵۰ درصد مانده تسهیلات اقتصاد کشور، به شیوه کلان تخصیص داده شده است. جهت آنکه این اعداد ملموس‌تر درک و دریافت شوند، لازم به ذکر است برخی ابرپروژه‌های کشور، کل منابعی که نیاز دارند، اعدادی به مراتب کمتر از این مقدار است. به عنوان مثال، کل مشارکت کشور روسیه برای تکمیل کلان‌پروژه راه‌آهن رشت - آستارا طی سه سال حدود ۱.۶ میلیارد یورو است که با نرخ اعلامی بانک مرکزی معادل رقمی حدود ۴۳ همت است؛ یعنی کمتر از ۲ درصد کل تسهیلات کلان اعطایی. لذا پرواضح است که قدرت چنین حجم پولی که تحت قالب تسهیلات کلان به واحدهای

مختلف اعطای می‌شود چه اندازه بسیار و فراگیر است. پیش از آنکه به بررسی مقاصد تسهیلات کلان اشاره شود، ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که هیچ یک از تسهیلات حمایتی اعم از ازدواج، اشتغال، فرزندآوری، مسکن و امثالهم در طبقه تسهیلات کلان قرار نمی‌گیرند و میزان پرداختی آنها در مقایسه با تسهیلات کلان بسیار اندک است. در جدول زیر، جزئیات تسهیلات تخصیصی حمایتی به تفکیک نوع آنها که تا انتهای بهمن ماه ۱۴۰۱ اعطا شده، موجود است. (جدول ۱)

در شرایطی که کل تسهیلات ازدواج، مسکن، فرزندآوری و قرض الحسنه در مجموع از ۸ درصد تسهیلات کلان پرداختی نیز کمتر هستند، به اهمیت نظارت و مدیریت بر هدایت تسهیلات کلان بانکی پیش از پیش واقف می‌شویم.

بانک‌ها معمولاً به پرداخت تسهیلات کلان به جای تسهیلات خرد مشتاق‌تر هستند، چرا که جذابیت اقتصادی و اداری به مراتب بیشتری برای بانک خواهد داشت. در این باره همان‌طور که در جدول زیر نیز قابل مشاهده است، لزوماً بزرگ‌ترین بانک‌های کشور مثل ملی یا ملت بیشترین حجم تسهیلات کلان اعطایی را نداشته‌اند و در این مورد بانک‌های خصوصی عمده‌تأثیرترین حجم تسهیلات کلان پرداختی را داشته‌اند که عمدتاً نیز به شرکت‌ها و واحدهای زیرمجموعه خود این تسهیلات تخصیص داده شده است. (جدول ۲)

همان‌طور که ابتدا نیز عنوان شد، خلق پول، یک حق عمومی متعلق به آحاد جامعه است و بانک‌ها نیز به عنوان ناشران پول و سرمنشأهای توزیع پول، مکلف هستند که بانک را به منع تأمین مالی ترجیحی بنگاه‌های محدود و بعضاً متعلق به شرکت بانک تبدیل نکنند و در نهایت بانک، نهادی اختصاصی برای عده‌ای محدود نشود. برای جلوگیری از این وضعیت، بانک مرکزی دستورالعمل‌های گوناگونی را طی سال‌ها وضع کرده است که مهم‌ترین آنها را می‌توان دستورالعمل تسهیلات و تعهدات کلان، دستورالعمل تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط، دستورالعمل کفایت سرمایه و دستورالعمل سرمایه‌گذاری بانک‌ها دانست.

اما یکی دیگر از شاخص‌های مناسب برای بررسی وضعیت بانک‌ها، نسبت تسهیلات کلان اعطایی به کل تسهیلات بانک است که نشان‌دهنده مقدار دسترسی مشتریان خرد و خانوارها و بنگاه‌های کوچک و متوسط به تسهیلات آن بانک است. برخی بانک‌ها، حجم بسیار عمده‌ای از کل تسهیلات ریالی خود را به تسهیلات کلان تخصیص داده‌اند که بیانگر عدم توازن در پرداخت تسهیلات خرد و متوسط است. (جدول ۳)

جدول فوق، کل تسهیلات اعطایی و مطالبات از اشخاص غیردولتی ۵ بانک منتخب را تا انتهای شهریور ۱۴۰۱ نشان می‌دهد که از مقایسه با کل مانده تسهیلات کلان اعلامی توسط بانک مرکزی نسبت‌های نامطلوبی حاصل می‌شود. بانک پاسارگاد مطابق با صورت مالی منتهی به شهریور ۱۴۰۱، در مجموع ۳۰۳ هزار میلیارد تومان تسهیلات به اشخاص غیردولتی تخصیص داده است اما از سویی براساس آمارهای اعلامی بانک مرکزی در میزان تسهیلات کلان اعطا شده، این بانک تا انتهای اسفند ۱۴۰۱ بیش از ۲۹۷ هزار میلیارد تومان تسهیلات کلان اعطا کرده است. این به آن معناست که سهم تسهیلات خرد و غیرکلان بانک پاسارگاد از کل تسهیلات این بانک کمتر از ۲ درصد است و ۹۸ درصد تسهیلات این بانک صرفاً به صورت کلان تخصیص پیدامی‌کند.

همچنین بانک آینده ۹۶ درصد کل تسهیلات اعطایی خود را منحصراً کلان پرداخت کرده و بانک شهر نیز با سهم ۹۱ درصدی تسهیلات کلان از کل تسهیلات در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرد.

نسبت‌های فوق به این معنا هستند که سهم تأمین مالی بنگاه‌های متوسط و خرد و همچنین خانوارهای عادی از

خلق پول، یک حق عمومی متعلق به آحاد جامعه است و بانک‌ها نیز به عنوان ناشران پول و سرمنشأهای توزیع پول، مکلف هستند که بانک را به منع تأمین مالی ترجیحی بنگاه‌های محدود و بعضاً متعلق به شرکت بانک تبدیل نکنند و در نهایت بانک، نهادی اختصاصی برای عده‌ای محدود نشود